

- комунікації та 15-річчю початку підготовки журналістів у Дніпропетровському національному Університеті. - ДНУ, 2006. - 94 с.
8. Рудик М. Українське слово в Інтернеті// Із матеріалів доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції Українська журналістика в контексті доби". - http://www.isu.org.ua/catalog-26/i_id-40/library.html
  9. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. / Пер. с англ. - М.: ООО „Издательство АСТ“, 2004. - 669 с.
  10. У „всесвітній павутині Україна захопила 12 місце // Портал „Інформаційна Україна“ http://www.iu.org.ua/news/info_socium/. - 2006. - 17 лист.
  11. Халер М. Пошук і збір інформації: Навчальний посібник/За заг. ред. В. Ф. Іванова та А. Коль. - К.: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2006. -308 с.
  12. Штурнак О. Уваги до мовного питання в Інтернеті (на прикладі тематичних веб-сайтів в Укрнеті) / Вісник Львівського університету. Серія журналістики. - Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. - С. 128-132.

Поступила до редакції 22.08.2007 р.

УДК 070: 821.161.

Шевченко Т.М.

ОБРАЗ ЖУРНАЛІСТА В ЗБІРЦІ «СИНДРОМ ПРОГРАНОЇ ВІЙНИ. 12 ЕСЕ ПРО ОЛЕКСАНДРА КРИВЕНКА» В. ПАВЛІВА

Шевченко Т.М. Образі Журналіста в збірці «Синдром програнної війни. 12 есе про Александра Кривенка» В. Павлова

В этой статье изучается публицистический образ Александра Кривенко, известного журналиста 90-х, которому В. Павлов посвятил сборник памятных эссе.

Ключевые слова: публицистика, образ, эссе

Шевченко Т. М. Образ Журналіста в збірці «Синдром програнної війни. 12 есе про Олександра Кривенка» В. Павліва

У статті вивчається публіцистичний образ Олександра Кривенка, відомого журналіста 90-х, котрому В. Павлів присвятив збірку пам'ятних есе.

Ключові слова: публіцистика, образ, есе

Shevchenko T. The image of journalist in V. Pavli's collection «Syndrom of the lost war. 12 essays devoted to Alexander Krivenko»

The publicistic image of Alexander Krivenko, who was the famous journalist of the 90-ies, is leaked in this article. I. Pavlov dedicated to him collection of memorable essays.

Key words: image, essay, publicism

Актуальність. Яскравою прикметою сьогочасної української публіцистики є неабияка популярність жанру есе не тільки серед науковців, письменників, публіцистів, а й серед журналістів-практиків, які працювали до цього в інформаційній та аналітичній медійній сфері. Серед збірок есе останнього часу помітно виділяється книга журналіста Володимира Павліва „Синдром програнної війни. 12 есе про Олександра Кривенка“, що побачила світ 2004 року в Івано-Франківському видавництві „Лілея-НВ“. Автор книги - відомий журналіст, що працював у газетах „Post-Поступ“, „Дзеркало тижня“, „Україна молода“, журналі „ПіК“, був автором і телеведучим телепрограм „Вікна“, „КІН“, НТ України, „1 + 1“, створив і очолив інтернет-проект „Енциклопедія нашого українознавства ім. О. Кривенка“, зараз власкор радіо „Свобода“ у Польщі. У книзі „Синдром програнної війни“ Володимир Павлів пропонує суб'єктивний погляд на феномен Олександра Кривенка та його оточення. Герой книги був знаковою фігурою для журналістських, політичних, молодіжних середовищ періоду української незалежності, трагічно загинув на 40-му році життя у квітні 2003 року в автомобільній аварії разом із грузинським дипломатом Гізо Грдзелідзе. Після смерті Кривенка Український католицький університет і газета „Поступ“ організували щорічну премію „За поступ у журналістиці“ ім. О. Кривенка, яка вручається щороку 13 травня - в день народження і смерті Кривенка. *Мета статті* - вивчити публіцистичний образ Олександра Кривенка, відомого журналіста 90-х.

Книжка викликала неоднозначну оцінку у критиків: зокрема, Володимир Здоровага у газеті „Високий замок“ назвав її „досить контраверсійною“ [3, с.6], схожої думки й Олесь Бузина, який наголосив, що „ті, місця, де автор пише картинками, - в книзі найкращі, а ті, де він починає міркувати і вдаватися до моралізаторства, не можна читати взагалі“ [2, с.5], однак це не завадило

книзі посісти почесне третє місце у поважному рейтингу „Краща книга року-2004” у номінації „Художня есеїстика”, пропустивши вперед тільки книги метрів слова М. Коцюбинську та Р. Корогодського.

Збірка складається з 12 частин, з яких десять - власне есеї і 2 - некрологи. Некрологами є перший і останній твори, вміщені в книгу, причому перший твір - „Смерть конкістадора української журналістики” - автор назвав „Некрологом №2” (він виконує роль передмови, однак у даному випадку цей твір - сублимація всього написаного в книзі, тут сконцентроване все, що буде детально розписане в інших десяти есеях книги). Натомість останній есей - своєрідний епілог, який автор назвав „Некрологом №1”, адже основний його мотив - туга за втраченим другом і побратимом. Цей есей теж не виконує функцій висновків книги, він, швидше, відіграє роль епілогу античної трагедії - звернення до глядачів і хору, в якому пояснюється задум автора, характер твору, значення подій, що відбулися. Його роль концептуальна, адже окреслюється людський характер, що несподівано довершує в неочікуваному ракурсі ідею всіх творів книги: „Щодо [смерті] Кривенка, то я не маю сумніву - розчарування в високих ідеалах української державності і цивілізованого суспільства, криза найближчого середовища, поразка у приватному житті... Коли всі ці фактори зійшлися в одній точці, Сашкові нічого не залишалось, як закрити для себе цей найбільш невдалий проект під назвою „(У)країна мрій” [7, с.64-65].

Звісно, головний образ у збірці, відтворений В. Павлівим, - це образ журналіста Олександра Кривенка. Однак автор для створення його обирає не оптимальний в цій ситуації жанр портретного нарису, а зупиняється все ж таки на більш гнучкому жанрі есе, який залишається відкритою субстанцією для проникнення й інших жанрових форм (у текстах наявні й ознаки мемуарів, щоденникових нотаток, замальовок). Так, у центрі авторської уваги - конкретна постать; автор ставить за мету не просто розповісти про його біографію, його прижиттєві досягнення, а показати, яким цінностям служив герой, у чому бачив сенс існування. Відтак головний образ-персонаж виникає в результаті прискіпливого психологічного аналізу особистості - моральної, інтелектуальної, творчої. Створений Павлівим образ журналіста був би неповним, якби постав ізольованим від зображення епохи, в яку жив герой. Без її відтворення багато чого б було незрозумілим у розстановці авторських акцентів.

Отже, автор обирає наступні ракурси у створенні образу Кривенка:

1) крізь складну призму мемуарного портрету, суть якого в тому, щоб не презентувати всю біографію людини, а відтворювати лише окремі зустрічі, що дають привід для розгорнутих міркувань узагальнюючого характеру (в дусі книги „Розповідь про неспокій” Ю. Смолича чи „Зустрічі і прощання” Г. Костюка);

2) крізь акцентуацію різних аспектів життя героя: Кривенко зображується й як видатний журналіст 90-х рр. ХХ ст., який чимало зробив для становлення української медійної сфери, й як звичайна людина з земними потребами й гріхами. Відтак, кожне есе присвячене різній темі. Одне піднімає питання віри, інше - моральні принципи сьогочасного суспільства, третє торкається інтимних питань, любові, четверте - питань свободи тощо. Тому твори в книзі „Синдром програної війни” і своєрідно чергуються: один твір привідкриває таємниці його організаторських і журналістських здібностей, інший розповідає про нього як про друга, товариша, побратима, коханого, компаньйона, близьку людину. Так, перший есей „Синдром програної війни”, що дав назву і цілій збірці, накреслює стан журналістики 90-х в Україні, яку автор іменує „панщиною”, адже вона „давала хліб і до хліба, але не давала основного - можливості реально відобразити те, що діялося в країні” [7, с 13], і місце в ній Кривенка - „солдата революції” [7, с 13], який „ненавидів інтриги і не вмів працювати в такій атмосфері” [7, с 1]. Другий твір - „Між етикою і естетикою” - присвячено моральності Кривенка, його розумінню прекрасного і потворного в житті, зокрема і в журналістиці. Наступні есеї також чергуються за цим же принципом. Так, за твором „Коли балом править наволоч” (про переслідування журналістів в Україні через їх професійну діяльність) розташовано твір „Містер дабл-дابل” (про харчові смаки Кривенка). Далі йде твір „Про віру, як зерно макове” (про ставлення Сашка до релігії), за ним розповідь про невдале особисте життя Кривенка („Лицар розбитого серця”). Однак, звісно, показуючи ті чи інші вподобання Кривенка як пересічної людини, автор у тій чи іншій мірі робить узагальнення, які насамперед стосуються його професійної діяльності. Так, розповідаючи історію про те, як Сашка прозвали „Містер дабл-дابل” (перебуваючи на Мальті, в кафе він обурився мізерній порції налитого коньяку. Офіціант перепитав: „Дабл?” Кривенко відповів „Дабл-дابل!” З наступного дня його прихід гучно вітали не інакше, як Містер дабл-дابل), автор наголошує на тому, що він був містером дабл-дابل у всьому. Це проявлялося „не тільки і не стільки в зовнішньому вираженні своєї вітальності, скільки в силі його різнококого таланту... Він творив і очолював проекти, в яких

ми могли робити улюблену роботу, не зраджуючи своїх ідеалів. Кривенко був надзвичайно переконливим для свого оточення тому, що його вірність ідеалам проявлялася не тільки на словах, але й на ділі, а часом - на ділі більше, ніж на словах" [7, с.41].

Есеїст розповідає про особливі якості Кривенка-журналіста, організатора, редактора, колеги, які ще тим цінніші, що проявлялися вони у вкрай несприятливих обставинах „війни” (переслідування журналістів, псевдосвободи слова, “недемократії”). Автор детально розповідає про дебютний проект Кривенка - „першу справді популярну і справді незалежну українську” газету „Post-Поступ”. Цей проект, очолюваний Олександром Кривенком-, став „швидше суспільним, ніж медіальним явищем” [7, с.8]. Далі розповідається про його керівництво журналом „ШК”, про участь у програмах телевізійного мовлення Медіа Центру - Internews, про функції Громадського радіо, про речництво опозиційного Форуму Національного Порядку тощо. Головна ідея Павліва наступна: за яку б справу не брався Олександр Кривенко, вона перетворювалася завдяки його ідеям та спритності на справжню журналістику, варту наслідування. Ось як есеїст визначає основні принципи Кривенка-організатора і керівника: „Він сам не був фанатичним і не вимагав фанатизму від інших. Його улюбленою цитатою із Григорія Сковороди було „Возблагодарім Господа, що зробив усе потрібне неважким, а все важке непотрібним”. Він як головний редактор і ми як редактори рубрик, блоків, відділів, програм... притримувалися святого правила - не наражати своїх людей (журналістів, авторів, інформаторів тощо) на небезпеку. Ми не доручали особливо небезпечних розслідувань, не ганялися за гарячими фактами, не шукали нищівних компроматів. Ми робили ставку на думаючого читача-слухача-глядача, котрий знає або відчуває контекст і готовий аналізувати й робити висновки” [7, с.42].

Крім того, автор згадує й особистісні якості свого друга, як-от вразливість, чуйність до ближніх, природна толерантність і високі моральні якості, чесність, вміння швидко знаходити контакт з іншими людьми, потреба постійного самовдосконалення, природне відчуття етики, висока вимога бути чесним із собою тощо: „Великий романтик, ідеаліст, вишуканий естет - він не міг стати „демоном морального дна”. А повернутися з цього шляху не зміг... Невідомо, чи на цьому шляху взагалі можливо повернутися назад. Кривенкові не вдалося. Розбитого серця не вдалося зібрати в цілість” [7, с.54]. Особливий наголос зроблено на високих патріотичних почуттях героя. Автор неодноразово підкреслює, що любов до України була у Кривенка природним, органічним почуттям, частиною його ества.

Оскільки головний герой збірки, нині вже покійний, не байдужий авторові, то автор змальовує його ідеалізовано, акцентуючи увагу передусім на його позитивних рисах у душі християнських традицій - „прекрасний редактор, великий візіонер; несамовитий концептуаліст”. Ідеалізація - „надміру прикрашене зображення життя” [25, с.298]. Звісно, мотив туги за близьким другом стає тією причиною, яка пояснює, чому показано Кривенка як унікального чоловіка. Не притлумлюючи справді великих заслуг „конкістадора української журналістики”, маємо констатувати, що подекуди автор вдається до гіперболізації в його зображенні і до гротесковості у зображенні тих, хто заважав йому робити свою чесну справу. Для публіциста головний редактор „Post-Поступу” постає уособленням ідеалу українського Журналіста. Олександр Кривенко називається „конкістадором української журналістики”, „солдатом революції”, „жертвою табору добра, коли балом править зло”, „борцем з вітряками”, „надто Великим, щоб піти на компроміс”, „великим романтиком, ідеалістом, вишуканим естетом” тощо. Натомість оточення, яке заважало його прогресивним ідеям і планам, номіновано „змаргіналізованими західно-українськими елітами”, „дрібними мерзавчиками”, „хробаками”, „незреалізованими митцями”, „політичними карликами”, „довколажурналістськими пупсиками”, „динічними, аморальними типами”.

Звісно, автор створює „свій” образ Кривенка, тобто такий портрет людини, котрий „пропущений” крізь власну свідомість, тобто відображений і трансформований у авторській свідомості образ, адже на реальні риси людини накладається флер авторського бачення, особистого переосмислення його рис і діяльності. Однак не можна не констатувати, що все ж таки в основі створення цього образу-персонажа - документалізм. У публіцистиці в основі документалізму відтворення дійсних фактів життя. В. Здоровега писав з цього приводу, що автор „без натури” не може писати. Це б суперечило самій природі жанру...”, однак „писати з натури - не значить копіювати” [6, с.245]. А. Аграновський також у зв’язку з цим зазначав, що публіцист „завжди „придумує” свого героя, незалежно від того, живий цей герой чи вигаданий... Кожен вкладе [в героя. - Т. Ш.] Свої думки, свої ідеали, свій досвід, свою душу, розум, серце” [1, с.3].

Володимир Павлів прагне донести до читача найбільш яскраві життєві враження щодо Кривенка та його покоління, допустивши якомога менше неточностей. Головна їх особливість -

розкутість змісту та довільна форма викладу, але з дотриманням принципів документалізму і достовірності. Насамперед документалізм у створенні образу Журналіста проявляється у тому, що автор часто цитує слова самого Кривенка. Вони або вплетені в основний текст розповіді з посиланням на автора, або відтворюються автором книги алюзивно чи у вигляді ремінісценцій. Однак здебільшого автор цитує влучні фрази з творів Олександра Кривенка, які для нього та для інших з оточення головного редактора „ПіКу” стали афоризмами: „Компроміс - це відсутність надії” [7, с.6]; „Не видно краю тому потоку українства, який несе на собі тавро спадкового люмпенства” [7, с.58]; „У тому вимірі нема небуття, просто буття там підпорядковане іншому ритму” [7, с.65]. Крім того, Володимир Павлів часто цитує улюблених авторів Кривенка Булата Окуджаву („Ведь грустным солдатам нет смысла в живых оставаться”; „Нам не надо этой темени бояться, но счастливыми не будем притворяться”) і Григорія Сковороду („Світ ловив мене, але не втримав”; „Возблагодарім Господа, що зробив усе потрібне неважким, а все важке непотрібним”).

Слова з „Енциклопедії нашого українознавства”, що належали Олександрові Кривенку, автор помістив в епіграф до кожного з есеїв книги „Синдром програної війни” (виняток становлять перший і останній некрологи). Добір цих мотто вказує на велику обізнаність автора текстів друга, демонструє його манеру означувати асоціативні зв'язки твору з недавнім минулим і сучасністю. Так, епіграфом до есе „(У)країна мрій” стали воістину пророчі слова „Господь покарав дуже тяжко - велів народитися українцем в Україні”, а до твору „Розбита клепсидра” не менш влучні: „Гидотний натуралізм - тіло без думки й духу серед живих і думаючих людей”.

Однак у створенні образу Журналіста автор вдається не тільки до документалізму, а й до вимислу. „Вимисел у публіцистиці тісно пов'язаний з фактами реальної дійсності, а художні образи - з авторськими міркуваннями, утвердженням певної тенденції. Роздуми про конкретні факти дійсності, дати, цифри, імена реально існуючих осіб спричинюють те, що образи публіцистичних творів сприймаються як одиничні, подібні до конкретних реальних осіб, на відміну від образів художніх творів, які розцінюються читачем як узагальнення багатьох подібних осіб” [6, с.202]. Вимисел у публіцистичному творі - дофантазування, додавання до того, що насправді існувало чи існує, чому є документальне чи якесь інше підтвердження; він полягає в художній трансформації автором відомого факту через діалог, пейзаж, портретну характеристику. Він є допоміжним інструментом, стосується деталей, штрихів. Вимисел буває обґрунтований, вірогідний чи невиправданий [див.: 5, с.211].

У створенні образу Кривенка автор також вдається часто-густо до вимислу, особливо у зображенні стану розпачі, туги, неспокою людини. Однак ще більше вона проявляється у зображенні передчуття Сашкової смерті. Передостанній есеї „Розбита клепсидра” - повністю присвячений пошуку прижиттєвих „знаків”-передбачень близької смерті як у самого Сашка, так і в тих, хто його оточував. Так, переповідається про новий костюм Сашка, який він одного разу несподівано для всіх одягнув і сказав, що буде в чім у труну покласти. Потім автор переказує про те, що всі, хто оточував Кривенка, помічали, що він став менше писати, а це, за версією головного персонажа книги, означало „втрата ритму як основу всякого творчого акту”. Сам розповідач згадує, як йому стало моторошно від розмови з Кривенком на святкуванні річниці відкриття Громадського радіо: „Потім у таксі я з жахом подумав, що Кривенко так поводить себе і виглядає, ніби йому вже ні на чому в житті не залежить, ніби „він закрив для себе цей життєвий проект”. Розважаючи над цим, я зробив нотатку: „Він переплив моря, але не спалив за собою кораблів...” Мені здалося, що це схоже на некролог, і я дещо забобонно відклав нотатник набік” [7, с.64]. Але головний образ, який стає символом, винесеним у заголовок твору, - образ розбитої клепсидри. Як відомо, годинник - символ Часу, і, коли він зупиняється, припиняється й саме життя: „Невідомо, коли саме і за яких обставин Сашко її розбив, можна лише здогадуватись, що це сталося тоді, коли час для нього зупинився. А життя почало переходити в інший вимір, про який Кривенко писав в ЕНУ таким чином: „У тому вимірі нема небуття, просто буття там підпорядковане іншому ритму” [7, с.65].

Отже, вимисел у даному випадку допоміг авторові, став ніби головним прийомом його публіцистичного методу. А відтак публіцист, навіть створюючи вигаданий образ, конкретизує його, „прив'язує” до обраної проблеми, точно вказаного простору й реальної події. Есеїст підкреслює конкретний характер своєї творчої праці, пише про проблеми, які ще далекі від розв'язання. Він усіяко підкреслює, що його мета - „дослідити” особистість, а не описати байдужим оком стороннього спостерігача.

Володимир Павлів створює образ конкретного журналіста, якого особисто знав, однак ми схильні вважати, що цей образ можна до певної міри вважати й образом-типом справжнього Журналіста у найкращому розумінні цього слова, у тому значенні, що його представив І.

Михайлин у книзі „Основи журналістики”, наголосивши, що „журналістика - найбільш стресова спеціальність; у професії журналіста успіх передусім залежить від міри таланту; професія журналіста - це безкінечне самовдосконалення, величезна моральна відповідальність; журналістика - галузь універсальної духовної діяльності” [див.: 6, с.12-19]. Кривенко і справді постає уособленням журналіста, який вартий наслідування, втіленням найкращих рис представника професії, майже ідеальним працівником медіасфери, на що промовисто вказують епітети на означення його винятковості, вміщені у тексті поруч з контрастними образами на кшталт „Кривенко залишався *невиправним естетом*, хоч важко бути естетом в країні, де центральний *майдан* столиці виглядає ...як *застигла музика Поплавського*” чи „Кривенко був *чистою, світлою, але і м'якою людиною*... Він теж вирішив вирватися з тієї *української дійсності, яка є темною, смердючою камерою* зі щурами для *вільного слова і вільної думки*”.

Висновок. Отже, створений Павлівни образ Журналіста дає підстави стверджувати, що він є яскравим представником як свого часу, так і епохи, в яку жив автор, будучи водночас утіленням і певної духовної сутності, і найрізноманітніших відтінків соціального.

Джерела та література

1. Аграновский А. Узость// Литературная газета. - 1961. -23 мая.-С. 3.
2. Бузина О. Мистер Дабл-Дабл // Киевские ведомости. - 2005. - № 53. - С. 5.
3. Зорова В. Програно битву, а не війну // Високий замок. - 2004. - № 196. - С. 6.
4. Літературознавчий словник-довідник НВ / Гром'як Р.Т., Ковалів Ю. І. та ін. – К., 1997. - 752 с.
5. Методы журналистского творчества. - М., 1982. - 151 с.
6. Михайлин І. Л. Основи журналістики. - К., 2003. - 284 с.
7. Павлів В. Синдром програної війни. 12 ссе про Олександра Кривенка.- Івано-Франківськ, 2004. - 84 с.

Поступила до редакції 10.07.2007 р.